

4. Сверстюк Є. Василь Стус. 15 років. Міра присутності // Василь Стус: Поет і громадянин. Книга спогадів та роздумів / Упоряд. В.Овсієнко. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ»», 2013. – С.445–449.

5. Сверстюк Є. Учитель Тихий // Тихий О. На перехресті думок / Упорядн. Людмила Огнева. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – С. 417–421.

6. Стус В. С. Листи у вічність...– Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО»», 2012. – 272 с.

7. Тихий О. Думки про рідний донецький край // На перехресті думок / Упорядн. Людмила Огнева. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – С. 190–202.

8. Тихий О. На перехресті думок / Упорядн. Людмила Огнева. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – 438 с.

9. Тихий О. Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області // На перехресті думок / Упорядн. Людмила Огнева. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – С. 166–183.

*Пуніна О. В.
(м. Вінниця)*

**«Я, ЗЕМЛЕ, ТВІЙ ЄДИНИЙ, Я СИН ЄДИНИЙ
ТВІЙ...»: ОЛЕКСА ТИХИЙ У СПОГАДАХ
ВАСИЛЯ ОВСІЄНКА ТА ЛЕВКА ЛУК'ЯНЕНКА**

У поезії Василя Стуса «Дні ширі, нелукаві, озер ясна габа...» періоду 1973–1979 років, що не ввійшла до збірки «Палімпсести», підкреслено архетипічною є

духовно-ейдетична цілісність сина – «Я, земле, твій єдиний, я син єдиний твій...» [5], яка доволі чітко накладається на матрицю життєтворчості Олекси Тихого й ретранслює його екзистенційний вибір на користь різновекторної, умовно беручи, українськості⁵: «Мене вчили і я вчив, що це хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадянській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

Хто я? Для чого я? Який я? Ці питання ніколи не покидали мене. Постійно думав над ними, постійно шукав і шукаю відповіді на них.

[...]

Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідного слова, до рідної пісні, природи, історії – ось зерна, які ми повинні б сіяти в душі дітей і в сім'ї, І в школі [...]» [6].

Про національну гордість і людську гідність Олекси Тихого як справжньої особистості, що завше йде до своєї мети, речника «українського самостійницького духу» [2, с. 464], згадує його побратим по мордовському концтабору № 7 суворого режиму в с. Сосновка Левко Лук'яненко. В його спогаді про знайомство з Тихим навесні 1962 року окреслено не лише портрет зовні приязної,

⁵ За словами Сергія Пирогова, конституційною ідеєю та метою Олекси Тихого було утвердження рідної мови на території України [7, с. 68].

щиросердної людини (*«Переді мною стоїть трохи вище середнього зросту, широкоплечий, доволі костистий міцний чоловік. [...] Коли простягав руку до привітання, губи склалися в приємну легку усмішку, а світло-сірі очі світилися лагідною цікавістю. Потиск був міцний, а що і я тиснув сильно, то в руці його виявилася міць здорової людини того середнього віку, коли вона досягла верху фізичного розвитку, давно вже випробувала себе і добре знає свою силу, а старість ще далеко і ніяк не нагадує про минулість здоров'я. Дивився просто у вічі і в погляді була спокійність і доброзичливість»* [1]), а їй передано розмову з Юрієм Литвином, в якій Тихого охарактеризовано як одного з небагатьох в'язнів, у якого найменше розходиться слово з ділом, до того ж *«він не хитрує перед адміністрацією, а це, сам знаєш, що означає»* [1]. Психологічну природу Олексі Тихого Лук'яненкове спогадувальне слово повнить знаковими коментарями про його моральну принциповість (епізод із передачею документів на волю і категоричною відмовою голити вуса у 1978 році⁶), вміння тримати незворушний спокій у процесі доведення своєї рації (голодівки, заяви про спроби самоспалення тощо), здатність тамувати нестерпний біль (негаразди зі шлунком: *«Я підступив до Тихого: пузо надуте, немов у вагітної жінки, рот трохи роззявлений, світло-сірі очі дивилися на мене якось тьмяно»* [1]; Василь Овсієнко припускав, що він мав рак [3, с. 33]), і, врешті-решт, шалену витривалість-самокшталтування, символічним виявом

⁶ Про цей епізод у житті Тихого згадує і Василь Овсієнко (див.: [3, с. 20]).

якої є банка бензину біля ліжка хворого Тихого, до якої він би повернувся, усвідомлюючи фізичний кінець (*«Ось тут згадую про нього вперше. Десять років я мріяв написати драму Тихого. Тепер збільшилися сумніви щодо можливостей реалізації наміру і того вирішив вказати тут на бензин, бо він – ключ до розуміння душі цього великого українського мученика»* [1]).

Лук'яненкове речник українського самостійницького духу на адресу Олекси Тихого знаково перетинається з подвижником українського духу від побратима Василя Овсієнка (в таборі особливо суворого режиму ВС-389/36 селища Кучино Чусовського району Пермської області, Урал, кілька місяців провели разом в одній камері), який в есеї-спогаді «Повстав і поліг» уписує цю постать у контекст донецьких інтелектуалів – честь нації, що *«виявлялися особливо стійкими в обороні української правди перед цілим сонмищем брехунів, лицемірів і лакуз – усім ідеологічним апаратом Імперії Зла»* [4, с. 263], – Микола Руденко, Надія та Іван Світличні, Василь Стус, Іван Дзюба. На думку Василя Овсієнка, мною умовно виведена українськість Тихого ґрунтована на колосальній інтелектуальній потенції (педагог, учений, державний діяч), реалізуватись повноцінно якій завадив колоніальний режим, проте не зміг винищити найвагоміший формант іпостасі – людину-українця: *«Олекса Тихий збувся як людина, як українець, якому віддаватимуть шану й ті, що житимуть після нас, бо підуть вони у мандрівку століть з його духа печаттю (І. Франко). [...] це була*

людина, близька до того ідеалу, де починається святість» [4, с. 266]. Овсієнко психопортрет Олекси Тихого доповнює низкою вагомих складових, що склалися під впливом категорії *сам*: «сам збудував себе, виховав, загартував, закував у залізні лати воїна, постійно себе вдосконалював і цілком підпорядкував себе справі визволення України» [4, с. 266], доходячи висновку про те, що власне таким має бути справжній мужчина.

Воістину гідний *син* своєї землі Олекса Тихий акумулював у собі фундаментальні якості українського духу, що, хочеться думати, повноцінно реалізують прийдешні десакралізовані (від колоніальної пам'яті) покоління, остаточно збагнувши, услід сказаному Василем Овсієнком під час перепоховання Юрія Литвина, Василя Стуса й Олекси Тихого 19 листопада 1989 року: «До сих пір вони носять тавро особливо небезпечних державних злочинців і рецидивістів. Але взяті ті люди були за літературні твори, за гуманітарну діяльність, за правозахист. За те, щоб на Україні ніколи не було тюрем, щоб не було поліцейських кийків, щоб Україна була вільною. Юрій Литвин загалом засуджений на сорок один рік ув'язнення, а відбув двадцять років із своїх п'ятдесяти. Двадцять шостого листопада йому сповнилося б п'ятдесят п'ять років. Олекса Тихий провів в ув'язненні шістнадцять років. Василь Стус – тринадцять років. Якими жахливими злочинцями треба було бути, щоб засудити їх на таку страшну кару» [3, с. 114].

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'яненко Л. Олекса Тихий: спогади [Електронний ресурс] / Левко Лук'яненко. – Режим доступу: http://olexa.org.ua/ukr/memory/l_l_i.htm.

2. Лук'яненко Л. Олекса Тихий: «Левку, ти чув тост: “Хай живе москаль на Україні!”» // 3 часів неволі. Сосновка-7 / Левко Лук'яненко. – К.: МАУП, 2005. – С. 460–466.

3. Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Частина 1 / упорядкув. Б. Підгірного. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 336 с.

4. Овсієнко В. Повстав і поліг (Олекса Тихий) // Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. 1 / упорядкув. автор / Василь Овсієнко. – 2-ге вид., доп. – Харків: Харківська правозахисна група; К.: Права людини, 2007. – С. 262–278.

5. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. [Електронний ресурс] / Василь Стус; голова ред. кол. М. Коцюбинська. – Львів: Просвіта, 1994 – 1999. – Т. 3, Кн. 2: Палімпсести. – 1999. – 495 с. – Режим доступу: http://1576.ua/list/Stus_Vasyl.Tom_3_2.Virshi_periodu_1973_1979_shcho_ne_vviishly_do_zbirky_Palimpsesty.1576.ua/magazine1/index.html#/0.

6. Тихий О. Думки про рідний донецький край [Електронний ресурс] / Олекса Тихий. – Режим доступу: <http://olexa.org.ua/tvory/tvor01.htm>

7. Тихий О. Роздуми: збірник статей, документів, спогадів / Олексій Тихий; упорядкув. О. Зінкевич. – Торонто – Балтимор: Українське товариство Смолоскип ім. В. Симоненка, 1982. – 80 с.